

e-ISSN: 2148-0494

Dergiabant

Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 1
(Mayıs/May 2022)

Cihadî Seleflik Bağlamında Neo-seleflîğe Eleştirel Yaklaşım

Critical Approach to Neo-salafism in the Context of Jihādî Salafism

Mehmet Taşdelen

Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Kelâm ve İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı

Asst. Prof. Dr., Gaziantep Islam Science and Technology University,
Faculty of Islamic Sciences, Department of Kalam and History of Islamic Sects
Gaziantep/Turkey

mehmettasdelen02@hotmail.com
orcid.org/0000-0003-3770-0847

Makale Bilgisi

Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 24 Ocak 2022

Date Received: 24 January 2022

Kabul Tarihi: 31 Mayıs 2022

Date Accepted: 31 May 2022

Yayın Tarihi: 31 Mayıs 2022

Date Published: 31 May 2022

Yayın Sezonu: Bahar

Publication Season: Spring

<https://doi.org/10.33931/dergiabant.1062504>

İntihal/Plagiarism

Bu makale özel bir yazılımla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
This article was scanned with a special software and no plagiarism was detected.

Atıf/Cite as

Taşdelen, Mehmet. "Cihadî Seleflik Bağlamında Neo-seleflîğe Eleştirel Yaklaşım".
Dergiabant 10/1 (Mayıs 2022), 71-94. <https://doi.org/10.33931/dergiabant.1062504>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Bolu,
14030 Turkey. All rights reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant>

Cihadî Seleflilik Bağlamında Neo-selefliliğe Eleştirel Yaklaşım

Öz

Seleflilik tarihi süreç içerisinde çeşitli merhalelerde değerlendirilmektedir. Selefi yaklaşım Müslümanların ilk üç neslini içine aldığı görüşü öne çıkmaktadır. Burada Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (öl. 241/855)'in de içinde yer aldığı muhaddisler başı çekmektedir. Seleflilik ise bu ilk Selefi nesli takip ettiğini söyleyen İbn Teymiyye (öl. 728/1328) ve İbn Kayyim el-Cevziyye (öl. 751/1350) ile sistemleşen bir düşünce metodudur. Daha sonra 18. yüzyılda Muhammed b. Abdülvehhâb (öl. 1202/1792) ile Seleflilik yeniden gündeme gelmiştir. 19. yüzyıldan itibaren İslâm'ın ve Müslümanların yeniden özüne dönüp ayağa kalkması ve ilerlemesi için girişilen gayretler de yeni/Neo-seleflilik diye isimlendirilmiştir. Kendisini Seleflilik içerisinde konumlandıranlardan biri de Cihadî Seleflilik olup bu da kendi arasında birçok gruptan oluşmaktadır. Cihadî Seleflilik özellikle Müslümanlara tekfir ve şirk isnadında bulunma, kendi doğrularını başkalarına zorla kabul ettirme çabaları, şiddeti bir yöntem kabul etme bakımından eleştirilmiş ve Seleflilik çizgilerinin nelığının sorgulanmasına yol açmıştır. Bu tutumları ile hem Müslümanların genel inanç yapısını hem de İslâm'ın hoşgörü, esenlik, tebliğ ve davet metodunu zedeleyecek duruma gelmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, İslâm İnancı, Neo-seleflilik, Cihadî Seleflilik, Fundamentalizm.

Critical Approach to Neo-salafism in the Context of Jihādî Salafism

Abstract

Salafism has been evaluated at various stages in the historical process. The view that the Salafi approach includes Muslims, especially the first three generations, is generally accepted. Here Ahmad b. Muhammad b. Hanbal (died 241/855), the muhaddiths, in which he was included, lead. Salafism, on the other hand, is a method of thought that systematized with Ibn Taymiyya (d. 728/1328) and Ibn Qayyim al-Jawziyya (d. 751/1350), who said that they followed this first Salafi generation. Later, in the 18th century, Muhammad b. 'Abd al-Wahhâb (d. 1202/1792) Salafism came to the fore again. Since the 19th century, the efforts made for Islam and Muslims to return to their essence, stand up and progress, have been named as Neo-salafism. One of those who positioned itself in Salafism is Jihādî Salafism, which consists of many groups among itself. Jihādî Salafism has been criticized in terms of accepting violence as a method, especially attributing Muslims to takfir and shirk and to impose their own truth on others and has led to the questioning of the nature of Salafism's lines. With these attitudes, they have come to a situation that will damage both the general belief structure of Muslims and the tolerance, well-being, notification and invitation method of Islam.

Keywords: Kalâm, Islamic Faith, Neo-salafism, Jihādî Salafism, Fundamentalism.

Giriş

Seleflilik kavramı İslâm düşüncesinde yoğunlukla gündeme gelen kavramlar arasındadır. Bunun temel sebebi İslâm adına her yeni bir fikrî açılımda bu kavram kullanılabilmektedir. Özellikle son yüzyıl içerisinde birçok dini yapı kendisini bu kavram üzerinden tanımlamaktadır. Halbuki İslâm'ın ilk dönemlerindeki Selefi anlayış ile tarihi süreç içerisinde ve son yüzyılda kullanılan Seleflilik aynı şeyleri ifade ettiği söylenemez.

Literatürde Seleflilikle ilgili farklı kategoriler görülmektedir. Bunlardan biri de Selefliliği Yeni Seleflilik, Neo-seleflilik şeklindeki taksimdir. Neo-seleflilik ve bunun bir çeşidi olarak görülen Cihadî Seleflilik ne kadar Selefidir? Ya da acaba Selefi midir? Yoksa bu kavram içerisinde sınırlanmış mıdır? Bu çalışmanın çerçevesini bu bakış açısı oluşturmaktadır.

Konuyla ilgili literatür taramasında gözlemlenen şu konunun da vurgulanması uygun olur. Özellikle günümüzde Seleflik, Neo-seleflik ve Cihadî Seleflik ile ilgili olarak hem Ortadoğu camiasında hem batı toplumunda hem de ülkemizde birçok çalışma yapıldığı görüldü. Seleflik, konusu itibarıyla Kelâm ve İslâm Mezhepleri alanına girse de çalışma olarak Tefsir, İslâm Tarihi, Sosyoloji, Uluslararası İlişkiler, Strateji ve Araştırma Enstitüleri gibi daha birçok alanda bu konunun araştırıldığını belirtmek gerekir.

Bu çalışmada, ülkemizde yapılan Seleflik, Neo-seleflik ve Cihadî Seleflik ile ilgili doktora ve yüksek lisans çalışmalarından istifade edilirken bu konuya bir hayli emek harcayan hocalarımızın makale ve eserlerinden de yararlanılmaya çalışıldı. Özellikle Neo-seleflik ve Cihadî Seleflik çerçevesinde, Kadri Demir'in yapmış olduğu, *Cihadî Seleflik ve Kur'an Yorumu*¹ ile Nurullah Çakmaktaş'ın *Cihadî Selefiliğin İdeolojik Oluşumu*² adlı doktora tezleri ile Ali Akgün'ün *Cihadî Selefiliğin Kur'an Yorumu ve Eleştirisi (Cihad Âyetleri Çerçevesinde)*³; Seval Bal'ın, *Çağdaş İslam Düşüncesinde Öze Dönüş (Yeni Seleflik Bağlamında)*⁴ ve Elif Topçu'nun, *Akide ve İdeoloji Bağlamında Çağdaş Seleflik*⁵ adlı yapmış oldukları yüksek lisans çalışmaları konuyla daha yakından ilgili olduklarını belirtmek gerekir. Yapılan çalışmaların hepsi birbirinden değerlidir. Ancak tespit edilebildiği kadarıyla eleştirel bir bakış açısıyla Cihadî Seleflik konusunun müstakil olarak işlenmediği görüldü. Bu çalışmada öncelikle Seleflik ve Neo-seleflik ile ilgili kavramsal çerçevenin ardından tarihi sürece değinilecek, daha sonra da Cihadî Selefiliğin oluşumu üzerinde durduktan sonra eleştirel bir yaklaşımla Cihadî Seleflik işlenecektir.

1. Kavramsal Çerçeve ve Tarihi Süreç

Selef sözlükte “önce gelmek, geçmek ve geçmişte kalmak” anlamına gelmektedir.⁶ Terim olarak inanç ile ilgili hususlarda Kur'an ve sünnetin lafzî yönünü temel alıp yorumu kabul etmeyen ekol şeklinde de tarif edilir.⁷ Selef kökünden türeyen kelimeler Kur'an'da sekiz âyette geçmekte ve lafzın lûgat anlamına uygun olarak öncekiler, önden gidenler anlamlarında kullanılmaktadır.⁸

¹ Mehmet Kadri Demir, *Cihadî Seleflik ve Kur'an Yorumu* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020).

² Nurullah Çakmaktaş, *Cihadî Selefiliğin İdeolojik Oluşumu* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Sosyolojisi Ve Antropolojisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2019).

³ Ali Akgün, *Cihadî Selefiliğin Kur'an Yorumu ve Eleştirisi -Cihad Âyetleri Çerçevesinde-* (Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

⁴ Seval Bal, *Çağdaş İslam Düşüncesinde Öze Dönüş (Yeni Seleflik Bağlamında)* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

⁵ Elif Topçu, *Akide ve İdeoloji Bağlamında Çağdaş Seleflik* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

⁶ İbn Manzûr Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-'Arab* (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1119), 2/2068; Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylanî (Mısır:y.y., ts.), 239; Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muḥîṭ* (Beyrut: 2003), 820.

⁷ Bekir Topaloğlu, *Kelâm İmine Giriş* (İstanbul: Damla Yayınları, 2007), 113; Mehmet Sait Özervarlı, “Selefiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 36/402.

⁸ Âyetler için bk. *Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, haz. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: TDV Yayınları 1997), el-Bakara 2/275; en-Nisâ 4/22, 23; el-Mâide 5/95; el-Enfâl 8/38; Yûnus 10/30; ez-Zuhruf 43/56; el-Hâkka 69/24.

İslâm düşünce tarihinde ilk kullanım alanı olarak selef, Hz. Peygamberin arkadaşları olan sahabeler, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn olarak anlaşılmaktadır. Buna göre Selefî demek, İslâm düşüncesinde bu üç nesle verilen isim, Seleflilik veya Selefiyye ise bu bağlılığı savunan düşünce yapısına denilmektedir. Kavramın bu şekilde anlaşılmasında “öne geçenler, ilk muhacirler ve ensar ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır.”⁹ âyeti ile Abdullah b. Mes'ud'tan rivayet edilen, “İnsanların en hayırlısı benim asrımdakiler, sonra onların peşinden gelenler, sonra da onların peşinden gelenlerdir.”¹⁰ hadisinin etkili olduğu belirtilmektedir.¹¹

Bu tanımlardan hareketle daha sonraki dönemlerde Selefiyye denilince, İslâm dinini anlama ve yaşam tarzı hususunda Müslümanların ilk üç neslini model kabul ederek bunun korunması için mücadele eden gelenekçi bir düşünce tarzı diye ifade edilebilir.¹² Bunun için Selefliliğin bir mezhep değil de, daha çok nasların yorumlanması ve şer'î hükümlerin çıkarılması, dini anlama ve yorumlama biçimi, bir yaklaşım ve düşünce modeli şeklinde bir tanımlama daha çok kabul görmektedir.¹³

Selefliliğe, “Sifâtiyye, İsbatiyye, et-Tâifet'ül-Mansûra, Eseriyye, Ashâbü'l-hadis” isimleri de verilmektedir. Muhalifleri tarafından kendilerine “Mücessime, Haşeviyye, Müşebbihe” gibi isimler verilmekte ancak Selefiyye mensupları bu isimleri kabul etmemektedirler.¹⁴ Ancak H. 2. yüzyılda ehl-i rey olarak nitelendirilen fikhî ve kelâmî mezhepler, nassın yanı sıra yorumlarını da işin içine kattıklarından Selefî olarak kabul edilmemektedir. Ehli hadisin nas dışında herhangi bir fikir beyanına yanaşmaması özellikle onların Selefî olarak algılanmalarına ve öncülük etmelerine neden olmaktadır. Böylelikle Seleflilik Hz. Peygamber ve sahabe dönemindeki gibi nassların geldiği şekliyle kabulünü esas alan bir anlayış şeklinde anlaşılmaktadır. Bunun öncülüğünü de özellikle Ahmed b. Hanbel'in, Mişne olayları¹⁵ sırasında “halku'l-Kur'an” konusundaki fikirlerinden dolayı

⁹ et-Tevbe 9/100.

¹⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhih*, thk. Muhibüddîn el-Hatîb (Kahire: Matbaatü's-Selefiyye, 1400), “Fedâilü's-Sahâbe” 1, 3/6; Ebü'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî Müslim, *Şâhih-i müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi Kütübü'l-'Arabî, 1991), “Fedâilü's-Sahâbe”, 52.

¹¹ Muhammed Saîd Ramazân el-Bûtî, *es-Selefiyye merhaletün zemeniyyetün lâ mezhebün İslâmiyyun* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990), 10; İbn Teymiyye Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî, *el-Fetva'l-Hameviyyetü'l-kübrâ* (Beyrut: y.y., ts), 87; 100.

¹² Zübeyir Bulut, “Selefliliğin Kelâm İlmine Getirdiği Eleştiriler: İbn Teymiyye Örneği”, *Tarihte ve Günümüzde Seleflilik*, ed. Ahmet Kavas (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 288.

¹³ Ferhat Koca, “İslâm Düşünce Tarihinde Seleflilik”, *İlahiyat Akademi/Gaziantep İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1-2 (2015), 16; Özervarlı, “Selefiyye”, 36/399-400; Mehmet Kubat, “el-Malâtî ve Seleflilik”, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 9/3 (2009), 227; Hasan Onat, “İslâm Ortak Paydasını Kaybetmiş Müslümanların Açmazı: Şiî-Selefî Kutuplaşması”, *İlahiyat Akademi/Gaziantep İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1-2 (2015), 116.

¹⁴ Süleyman Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı, Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 29-30.

¹⁵ Mişne: Abbâsî halifesi Me'mûn'un (218/833) Bizans seferindeyken Bağdat'taki vekiline gönderdiği mektuplarla başlayıp Mutevekkil (232/846) dönemine kadar, halku'l-Kur'an konusunda bir kısım âlimlerin sorguya çekilip eziyet edilmesine ilişkin olaylara verilen isim. Hayrettin Yücesoy “Mişne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/26; Nahide Bozkurt, *Halife Me'mun Dönemi ve İslam Kültür Tarihindeki Yeri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Medeniyeti Ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 1991), 140; Muharrem Akoğlu, *Mişne*

hapse atılması ve işkence görmesine rağmen taviz vermemesi ve bu alanda âdeta imam kabul edilmesiyle Selefliğin gelişmeye başladığı görülmektedir. O dönemde birçok ileri gelen âlim Selefî olarak anılmaktadır. Mesela Ahmed b. Hanbel'in yanı sıra Evzâî (öl. 157/774), Süfyân-ı Sevrî (öl. 161/778), Leys b. Sa'd (öl. 175/791), İmam Mâlik (öl. 179/795), İmam Şâfiî (öl. 204/820) ilk dönem Selefliğin önemli temsilcilerinden sayılmaktadırlar.¹⁶

Diğer bir yoruma göre ise Eş'ariyye ve Mâturidiyye kelâm mezhebine dönüşmeden önce Ehl-i Sünnet olarak isimlendirilenlerde Selef mezhebi üzerinde bulunmaktaydılar. Bu durumda genel anlamı itibariyle selef kavramı tüm ehl-i sünnet'i¹⁷, dar anlamda ise sözü edilen iki mezhep oluşmadan önceki Müslümanların yanı sıra ehl-i hadîs ve Selefî olarak bugüne değin varlığını devam ettiren, ancak kendilerini Eş'arî veya Mâturîdî saymayanları içine aldığı şeklindedir.¹⁸ Buradan şu da anlaşılmaktadır ki bu tabir daha sonraları gelişen olaylar neticesinde naklin yanı sıra akli da kullanmanın gerekliliğini söyleyenlerin ortaya çıkmasına karşılık yerini daha da pekiştirmeye başladığı söylenebilir.¹⁹

Selefî tabirinin kimleri kapsadığı ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır.²⁰ Muhammed Ebû Zehre (öl. 1974), Selefîyye'nin mezhep olarak H. 4. asırda ortaya çıktığını,²¹ Muhammed Saîd Ramazân el-Bûtî (öl. 2013) ise bu tabiri 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında ilk önce Mısır'da Cemâleddin Efgânî (öl. 1897), Muhammed Abduh (öl. 1323/1905) gibi yenilikçilerin kullandığını daha sonra ise Vehhabîler'in kendileri için kullanmaya başladıklarını söyler.²² Ama genel kabul Selef kavramının yukarıda da değinildiği üzere ilk merhalede İslâm toplumunun ilk üç asrını kapsadığı yönündeki

Hadiseleri ve Mu'tezile'nin Tarihi Seyrine Etkisi (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001), 31.

¹⁶ Demir, *Cihadî Seleflik ve Kur'an Yorumu*, 23.

¹⁷ Vecihi Sönmez, "Selef Düşüncesinin Tarihi Arkaplanı ve Seleflik", *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmi Dergisi* 9-10 (2010), 175-176.

¹⁸ Bk. Apak Adem, "İslâm Tarihi Boyunca Selef Ve Seleflik Kavramlarının Anlam Serüveni", *Tarihte ve Günümüzde Seleflik Sempozyumu*, ed. Ahmet Kavas (İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2014), 41; Mazhar Tunç, *Çağdaş Selefîye Ve Hadîs (Suûdi Arabistan Örneği)* (Bayburt: Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 12.

¹⁹ Mehmet Zeki İşcan, *Seleflik, İslâmî Köktencilüğün Tarihi Temelleri* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012), 115.

²⁰ Selef, sadece sahabe diyenlere örnek için bk. Muhammed b. Abdurrahman el-Meğrâvî, *el-Mufessirün beyne't-te'vil ve'l-ısbât fi ayâtî's-sıfat* (Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 1999), 1/18; Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Kâdî Kaşânî, *Tahrîru'l-makâle fi şerhi risâleti'l-kayrevânî*, thk. el-Habîb b. Tâhir el-Medenî (Beyrut: Müessesetü'l-Meârif, 2008), 207-208; Ebû'l-Hasen Alî b. Hâlef el-Mısrî, *Kifâyetü't-talibi'r-Rabbânî 'alâ risâleti ibn ebî zeyd el-kayrevânî*, thk. Ahmed Hamdi İmam (Kahire: Matba'atü'l-Medenî, 1987), 1/227-228. Selef, sahabe ve tâbiündür diyenlere örnek için bk. Muhammed b. Muhammed et-Tûsî Ebû Hâmid Gazzâlî, *İlcâmü'l-avâm an 'ilmi'l-kelâm* (Beyrut: 1985), 53-54. Selef, sahabe, tâbiün ve tebeu't-tâbiündür diyenlere örnek için bk. İbn Teymiyye Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî, *Der'ü te'ârûzi'l-'aql ve'n-naql*, thk. Muhammed Reşâd Sâlim (Riyad: y.y., 1991), 7/134; Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Receb, *Fazlü 'ilmi's-selef 'alâ 'ilmi'l-halef*, çev. Züheyr eş-Şaviş (Beyrut: 2009), 60; Ebû'l-Avn Muhammed b. Ahmed el-Eserî el-Hanbelî es-Seffârîni, *Levâmi'ul-envârî'l-behiyye ve sevâtî'ul-esrârî'l-eseriyye* (Dimeşk: Müessesetü'l-Hafikin, 1982), 1/20. Selef, İslâm'ın ilk beş asrını içine alır diyenlere örnek için bk. Burhaneddin İbrahim el-Cîzâvî el-Beycûri, *Cevheretü't-tevhîd*, thk. Ali Cum'a (Mısır: Dâr'u's-Selam, ts.), 156.

²¹ Muhammed Ebû Zehre, *İslâm'da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, çev. Sıbğatullah Kaya (İstanbul: Şura Yayınları, 1993), 468-488.

²² Bûtî, *es-Selefîyye merhaletün zemeniyyetün*, 231-232.

görüşler ağırlık kazanmaktadır.²³ Selefiliğin ne zaman kullanıldığı ve ortaya çıktığı ile ilgili h. 1. yüzyıl sonları ile 2. yüzyılın ilk yılları Ömer b. Abdülazîz (öl. 101/720) dönemi olduğu görüşü de öne çıkmaktadır.²⁴ Seleflik her ne kadar Ahmed b. Hanbel ve ehli hadis ile başlatılsa da daha sonraki dönem de düzenli bir fikir yapısı olarak kavramsal çerçevede ilk kullanımı ise İbn Teymiyye ile başlayıp talebesi İbn Kayyim el-Cevzî ile şekillendiği genel kabul gören bir düşüncedir.²⁵

Sonuç olarak, Selefiyye kavramı, erken dönem İslâm toplumunda Müslüman âlimlerin itikadî konularla ilgili nasları, te'vil ve yorum yapmadan zahirî manaları üzere anlayıp arka planındaki anlamlarını Allah'a havale eden tüm yaklaşımları ifade etmek için kullanıldığı söylenebilir. Bu kavram daha sonraki zamanlarda ise, Selefin metodunu benimseyip itikadî konularda aklî izahlardan kaçınarak erken dönem uygulamalarını esas alan herkes için de kullanıldığını belirtmek gerekir.²⁶

2. Selefiliğin Çeşitleri

Selefi düşüncenin doğuşunda ana etken onun yoruma kapalı olma özelliğidir. Belki de İslâm'ın ilk üç asrında yetişmiş birçok âlimin zamanlarının ihtiyacı doğrultusunda bu düşünceyle hareket etmesi sonucu bu yaklaşımın revaç bulunduğunu söylemek gerekir.

Ancak zamanın değişmesi, ihtiyaçların farklılaşması, meselelerin çoğalması ve çeşitlilik arz etmesi sonucu bu düşünce yapısının yanı sıra akıl ve yorumun da öne çıkması gerektiği ortaya çıkınca; kimilerince bu işin içine akli katmanın Selefi düşünceye aykırılık teşkil ettiği bu çabanın dini bozmak olarak nitelendirilmeye başlandığı söylenebilir.

Buradan hareketle zamanla Selefi düşüncüyü esas alan yorum ile akli da kullanmak gerektiği yorumları arasında tartışmalar olduğu ve bu minvalde yavaş yavaş aralarındaki mesafenin açılmaya başladığı görülmektedir. Ayrı dönemlerde meydana gelen bu tartışmalar neticesinde tekrar asıl Selefi düşünceye dönüş adı altında çeşitli yaklaşımlar tezahür etmeye başladığını söylemek mümkündür. Böylelikle Selefi düşünce çeşitli evreler, dönemler veya kısımlar şeklinde taksimata tabi tutulmaktadır. Bu evreler de genel olarak üç ana dönem ile anılmaktadır.²⁷

²³ Mustafa Karagöz, *Selefi Yorumlar Bağlamında Şenkiti ve Advau'l-Beyan Adlı Tefsiri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 1-10; Tunç, *Çağdaş Selefiyye ve Hadis*, 8-14. Selefiliğin ne zaman çıktığı ile ilgili olarak geniş bilgi için bk. İbn Teymiyye, *Der'ü te'aruzil-'akl ve'n-nakl*, 7/134; İbn Receb, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed, *Fazlü 'ilmi's-selef'alâ 'ilmi'l-halef*. çev. Züheyr eş-Şaviş (Beyrut: 2009), 60; es-Seffârînî, *Levami'ul-envari'l-behiyye*, 1/20.

²⁴ Mehmet Zeki İşcan, "Tarih Boyunca Selefi Söylem", *İlahiyat Akademi/Gaziantep İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1-2 (2015), 1-3.

²⁵ İşcan, *Seleflik: İslâmi Köktencililiğin Tarihi Temelleri*, 29.

²⁶ Kubat, "el-Malâtî Ve Seleflik", 227; Demir, *Cihadî Seleflik ve Kur'an Yorumu*, 12.

²⁷ İsmail Hakkı İzmirli, *Yeni İlmî Kelâm*, haz. Sabri Hizmetli (Ankara: Umran Yayınları, 1981), 66; Özervarlı, "Selefiyye", 36/400-402; İşcan, *Seleflik, İslâmi Köktencililiğin Tarihi Temelleri*, 28-29; İşcan, "Tarih Boyunca Selefi Söylem", 2-11; Koca, "İslâm Düşünce Tarihinde Seleflik", 17-23; Canip Kocaoğlu, *Selefiliğin Ortaya Çıkışı Ve Bölgesel Etkileri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 7; Mustafa Selim Yılmaz, "İslâmi Düşünce Tarihinde Bir Anlama Biçimi Olarak Seleflik Üzerine Bir Deneme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3/3 (2014), 542; Ali Akgün, *Cihadî Selefiliğin Kur'an Yorumu Ve Eleştirisi -Cihad Ayetleri Çerçevesinde-* (Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 6.

Birincisi: Sistematik selefliğin temeli olan ehl-i hadis ekolünün hâkim olduğu İlk dönem/Mütekadimûn Selefîyye.²⁸ İlk Selefliği teşkil eden Ahmed b. Hanbel'in başını çektiği dönemdir. Kur'an ve hadisin ifadelerini yorumlamadan, İslâm'ın öğretilerine sorgusuz teslimiyeti esas alan, dini aslına uygun olarak yaşamayı hedefleyen, İslâm'ın ilk üç asrını kapsayan düşünce yapısıdır.

İkincisi: Klasik dönem/Müteahhirûn Selefîyye. Selefliği biraz daha farklı bir boyutta ele alan, sistemleştiren İbn Teymiyye ile talebesi İbn-i Kayyim el-Cevziyye ve onun etkisinde kalanların, tekrar Selefî düşünceye dönüyoruz diye ortaya atmış oldukları fikirler etrafında oluşan düşünce hareketidir.²⁹

Üçüncüsü: Yeni/Çağdaş Selefîyye (Neo-selefîyye). İbn Teymiyye'yi temel alan ancak kendine göre bir yol çizmeye çalışan 18. yüzyılda Muhammed b. Abdülvehhâb'ın ortaya atmış olduğu düşünceler ki bunları da Seleflikle özdeşleştirenler olduğu gibi ayrı bir düşünce yapısı olarak kabul edenler de bulunmaktadır.³⁰ Ayrıca bu üçüncü dönem içerisinde beslenip de daha sonra farklı oluşumların olduğu çeşitli düşünce yapıları da "Neo-seleflik" içerisinde değerlendirilmektedir.³¹

Tarihi süreç içerisinde Selefîyye, eğitim durumları, yetişme ortamları, siyasî ve coğrafi farklılıklardan dolayı gerek modern dönemde gerekse de klasik dönemlerde birtakım farklı anlayışları kendi içerisinde barındırdığı görülmektedir.³² Selef ve Selefîyye kavramları, tarih boyunca sahabenin yolundan giden Müslüman öncüler şeklinde başlamışsa da geçmiş yüzyılda ortaya çıkıp varlığını devam ettiren şiddet yanlısı örgütlere kadar birçok siyasî ve itikadî hareketler için de kullanıldığı görülmektedir.³³

3. Selefliğin Genel Özellikleri

Seleflik yekpare bir yapıda olmayıp içini herkesin, amaçlarına, beklentilerine ve duruşuna göre kolayca doldurabildiği bir kavrama dönüşmüştür.³⁴ Bunun için tüm Seleflik hareketleri için net bir şey söylemek belki de yanıltıcı olabilir. Seleflik, bazen katı ve ilkesel gelenekçilik, bazen geleneğin inkârı, bazen dini hurafelerden ve bid'atlerden temizleyip ihya etme bazen de dinî yenilik ve İslâm modernizmi olarak görülmekte ve ona göre içi doldurulmaya çalışılmaktadır. Ancak Selefliği kendi dışındakilerden ayıran özelliklerine

²⁸ Koca, "İslâm Düşünce Tarihinde Seleflik", 17-18; İşcan, "Tarih Boyunca Selefî Söylem", 4.

²⁹ İşcan, "Tarih Boyunca Selefî Söylem", 5-7; Koca, "İslâm Düşünce Tarihinde Seleflik", 19.

³⁰ Koca, "İslâm Düşünce Tarihinde Seleflik", 20-21; İşcan, "Tarih Boyunca Selefî Söylem", 8-9.

³¹ Onat, "İslâm Ortak Paydasını Kaybetmiş Müslümanların Açmazı", 119-120; Sönmez, "Selef Düşüncesinin Tarihi Arka planı ve Seleflik", 175-177; Yusuf Akçalı, "Modern Seleflik'in Gelişimi", *Orta Doğuda Devlet-Altı Gruplar- Örgüt, Mezhep, Etnisite*, ed. Erkan Ertosun (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 258; Demir, *Cihadî Seleflik ve Kur'an Yorumu*, 34-36.

³² Mehmet Hayri Kırbasoğlu, "Soruşturma II", *İlâhiyat Akademi/Gaziantep İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1-2 (2015), 327; Akgün, *Cihâdî Selefliğin Kur'an Yorumu Ve Eleştirisi-Cihad Ayetleri Çerçevesinde*, 16.

³³ Adem Apak, "İslâm Tarihi Boyunca Selef ve Seleflik", *İslam Tarihi* (Erişim 08 Temmuz 2021). Bu konuda bk. İşcan, *Seleflik, İslâmî Köktencilüğün Tarihi Temelleri*, 7-167; Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, 33-72; Sönmez, "Selef Düşüncesinin Tarihi Arka planı ve Seleflik", 169-185; Özervarlı, "Selefîyye", 36/399-402.

³⁴ Onat, *İslâm Ortak Paydasını Kaybetmiş Müslümanların Açmazı*, 125.

vurgu yapmak suretiyle bir kısım temel farkların belirlenmesi mümkündür.³⁵ Bunun için Seleflerin temel karakteristik özellikleri şu şekilde birkaç maddede sıralanabilir:

a. Nassı Esas Almaları: Selefliğin temel ayırıcı özelliği, Kur'an, hadis ve icmâya bağlı olup bunlar dışında herhangi bir yoruma kapalı olmalarıdır. Nakli esas alırken akli da sınırlı bir kaynak olarak kabul etmeleridir. Akıl-nakil ilişkisinde katı bir nakilci yaklaşımı benimsemektedirler.³⁶

b. İman-Amel Bütünlüğü: Selefliğin temel farklarından bir diğeri de iman-amel birlikteliğini öne çıkarmalarıdır. Ahmed b. Hanbel'in imanın söz ve amelden ibaret olduğuna dair ifadeleri, İbni Teymiyye'nin iman-amel birlikteliğine vurgu yapması, Muhammed b. Abdülvehhâb'ın bu doğrultuda söylemleri ve son Seleflerin de bunun üzerinde durması iman-amel birlikteliğinin Selefliğin temel özelliklerinden biri olduğuna dair fikir vermektedir.³⁷

c. Dinin Aslına Dönüş Düşüncesi: Özellikle ilk Seleflerden sonrakilerin önemle vurguladıkları düşüncelerden biri de dinin aslına dönüş çağrısıdır. Buradaki amaç, dinin, din dışı unsurlardan arındırılması ve asr-ı saâdet'teki ilk haline döndürülmesidir.³⁸ Bunu da iki şey ile tanımlamaktadırlar. Biri, her şeyin Kur'an, sünnet çerçevesinde mutlak bir lafzîlikle ele alınması, ikincisi ise saf geleneğe ilave edilen bid'atler ve yeniliklerden sıyrılmaktır. Selefliğin temel ayırıcı özelliklerinden olan dini ihya etme ve aslına dönme düşüncesi tarihte ortaya çıkan tüm Seleflerin ortak noktası olduğu görülmektedir.³⁹

d. Selefiyyenin diğeri bir yönü de klasik Selefiyye ile Neo-seleflilik arasında birtakım metot farklarının bulunmasıdır. Aralarında İslâm dininin bid'atlardan arındırılarak öze dönüş, tevhid ve ahlakî ilkeler gibi birçok ortak noktalar bulunsa da Neo-selefliği farklı kılan, akla ve bilimsel gelişmelere önem vermeleri, yerine göre te'vil yapmalarıdır.⁴⁰

³⁵ İşcan, Tarih Boyunca Selefi Söylem, 24; Muhammed Ammare, *es-Selefiyye* (Tunus: Dâru'l-Meârif, ts.), 54.

³⁶ İşcan, Tarih Boyunca Selefi Söylem, 34-39; Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, 80-81; Sönmez Kutlu, "İslâm Düşüncesinde Gelenekçi Din Söyleminin Analizi", *İslâmiyet* 10/3 (2007), 24-25; Ebû'l-Hasen Ali b. İsmâil el-Eş'arî, *Mağâlâtü'l-İslâmiyyîn ve'hütlâfü'l-muşallîn*, thk. Helmut Ritter (Wiesbaden: 1980), 290; Kocaoğlu, *Selefliğin Ortaya Çıkışı Ve Bölgesel Etkileri*; Abdullah b Abdülhamid el-Eserî, *Selefi Sâlihîn Akîdesi: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat*, çev. Ahmet İyibildiren (İstanbul: Guraba Yayınları, 2008), 196.

³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Kitab's-Sünne*, nşr. Muhammed b. Said Besyûnî (Beyrut: 1405/1965), 81; İşcan, "Tarih Boyunca Selefi Söylem", 29-30.

³⁸ İbn Teymiyye Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî, *Mecmû'u fetâvâ* (Riyad: Dâru 'Alem'il-Kütüb, 1991), 7/349-350; 16/471; Mehmet Baktır, "Mütekaddimun Selefiyye ve Metod Anlayışı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2004), 8/30; Kocaoğlu, *Selefliğin Ortaya Çıkışı Ve Bölgesel Etkileri*, 7; İşcan, "Tarih Boyunca Selefi Söylem", 48-54; el-Eserî, *Selefi Sâlihîn Akîdesi*, 196.

³⁹ Ahmet Akbulut, "Selefliğin Teolojik Ve Düşünsel Temelleri", *Tarihte ve Günümüzde Seleflilik Sempozyumu*, ed. Ahmet Kavas (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 115; Kocaoğlu, *Selefliğin Ortaya Çıkışı Ve Bölgesel Etkileri*, 4; Yusuf Şevki Yavuz, "Ehl-i Bid'at", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/501; İşcan, "Tarih Boyunca Selefi Söylem", 2.

⁴⁰ Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, 31. Ayrıca bk. Birol Akgün - Gökhan Bozbaş, "Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği", *Akademik Ortadoğu Dergisi* 14 (2013), 5-6.

4. Neo-seleflik

4.1. Neo-selefliğin Oluşum Süreci

Yukarıda Selefliğin anlaşılması bakımından genel çerçevede geçirmiş olduğu tarihsel süreçten bahsedildi. Burada ise Selefliğin bir çeşidi olan Neo-selefliğin oluşum süreci ve genel fikri yapısı üzerinde durulacaktır. Çünkü Cihadî Selefliğe giden sürecin buradan geçtiğini ve fikrî temellerini buradan aldığı söylenebilir.

Neo-seleflik, Yunanca *neos* yani yeni anlamı veren bir ön ek ve İngilizcede new anlamında bir kelime olan *neo* ile Seleflik kavramlarının bir arada kullanılmasıyla oluşmakta ve Yeni Seleflik, Modern/Çağdaş Seleflik anlamına gelmektedir.⁴¹

Literatürde Neo-selefliğin başlangıcı Muhammed b. Abdülvehhâb'ın fikirleriyle irtibatlandırılan yaklaşımlar vardır. Her ne kadar onun düşünceleri Selefliğe yeni bir kapı aralamaya çalışmışsa da fikirleri daha çok siyasî merkezli bir çizgide karşılık bulmuştur. Muhammed b. Suûd'la (öl. 1179/1765) yapılan, ümera-ulema ittifakı olarak kabul edilen meşhur Dir'îye ittifakı (1157/1744), Suûd aşiretiyle birleşip yönetimi onlara dini otoriteyi de kendisi ve taraftarlarına olacak şekilde anlaşmaları sonucunda⁴² bu Seleflik düşüncesi, fikrî ve siyasî bir eksende gidip gelmektedir. Bu yapılanma her ne kadar yeni Selefliğin temeli tarzında görünse de bunların iktidar yanlısı bir tavır almaları, batılı güçlerin nüfuz etkisine girmeleri neticesinde hareket alanını daraltmaları ve kendilerine göre bir yol çizmeleri gibi sebeplerle Seleflik adına yeni arayışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bu arayışların sebeplerinden bir diğeri de Osmanlı'nın siyasî, ekonomik ve askerî olarak duraklama ve gerilemesiyle İslâm dünyası üzerindeki etkisinin azalması, Batının ise gözle görülür şekilde yükselişi karşısında Müslümanların, buldukları durumu sorgulamaları, yeni ve çağdaş bir hareketin varlığını zorunlu kıldığı düşüncesidir. Bu minvalde 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kur'an ve Sünnet'e tekrar dönüşü savunma fikri Seleflik kavramının öne çıkmasının temel sebebi sayılmaktadır. Bu arayışlara girenlerden Sıddık Hasan Han (öl. 1307/1890), Cemaleddin Efgânî, Muhammed Abduh, Cemâleddin el-Kasımî (öl. 1332/1914), Mahmûd Şükrî el-Âlûsî (öl. 1342/1924), M. Reşid Rızâ (öl. 1354/1935), Hasan el-Bennâ (öl. 1949), Mustafa Sibâî (öl. 1384/1964), Seyyid Kutup (öl. 1386/1966), Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî (öl. 1399/1979) ve Subhi Salih (öl. 1406/1986) gibi aydınların görüşleri birbirinden farklı olsa da dini ihya çabaları bağlamındaki yeni görüşlerinden dolayı isimleri Selefiler arasında zikredilmektedir.⁴³

⁴¹ Bk. Sönmez Kutlu, *Çağdaş İslâmî Akımlar* (Ankara: 2014), 73-75; Mehmet Kubat, "Selefiyye ile Neo-Selefliğin Kesişen ve Ayrışan Yönleri", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 6/2 (2017), 127.

⁴² Mehmet Ali Büyükkara, "Vehhâbilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/611; Hüsnü Ezber Bodur, *Dinî İhya Hareketi Olarak Vahhâbiliğin Doğuşu, Gelişmesi, Sosyo-Politik ve Ekonomik Neticeleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1986), 18-19; Demir, *Cihadî Seleflik ve Kur'an Yorumu*, 30.

⁴³ Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, 31; 66; Akgün, *Cihadî Selefliğin Kur'an Yorumu Ve Eleştirisi-Cihad Ayetleri Çerçevesinde-*, 17; Louis Gardet, *Müslüman Site - Toplumsal ve Siyasî Hayat*, çev. Ahmet Arslan (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 400; Olivier Roy, *Siyasal İslâmın İflası*, çev. Cüneyt Akalın (İstanbul: Metis Yayınları, 1994), 51; Mustafa Aydın, *Neo-Seleflik Ekolünün Hadis-Sünnet Anlayışı (Reşid Rızâ Örneği)* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 10-12; Charles

Burada şuna da değinmek uygun olur. Bu kişilerin söylemlerindeki ortak nokta ise İslâm'ı özüne irca ederek yeni bir anlayışla meselelere yaklaşma ve anlatma tarzını benimsemiş olmalarıdır. Bu gibi söylemler onların Selefi olarak anlaşılmasına yol açtığı, detaya inildiğinde ise ilk Selefi anlayış ile pek bir bağlantılarının olmadığı söylenebilir. Bunların ne kadar Selefi olduğu ise tartışma konuları arasındadır.⁴⁴

4.2. Neo-selefilik Kısımları

Yeni Selefilik'in ortaya çıkmasında ve çeşitlenmesinde son yüzyılda meydana gelen olayların yol açtığı söylemek gerekir. Buna yol açan nedenlerin belli başlılarını şöylece sıralamak mümkündür: I. Dünya Savaşı sonrası Müslümanlarda meydana gelen gerek ekonomik gerekse de sosyal hayatla ilgili şartların değişmesi, Batı'ya bağımlılığın giderek fazlalaşması, özellikle eğitimde materyalist düşüncenin kendini hissettirmesi, din ve inanç alanındaki baskılar. Bu tür sebeplerin etkisiyle Selefilik giderek farklılaşmaya, sertleşmeye başladığı ve bunun sonucunda ise çeşitli siyasî hareketler haline geldiği görülmektedir. Mesela Mısır'da el-Bennâ'nın öncülüğünde İhvân-ı Müslimîn hareketi, ardından Pakistan'da Mevdûdî'nin önderliğinde Cemâat-i İslâmî ile başlayan bu dönemde Selefilik siyasî alandan dinî alana dönüştüğüne örnek olarak verilebilir. Ayrıca Filistin sorununun ortaya çıkartılması ve devam ettirilmesinin yanı sıra Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesiyle de bu düşüncenin Arap âlemi ile Hindistan ve çevresinde yayılmasına yol açmaktadır. Böylelikle Selefilik hareketi, siyasî alandan başlayıp şiddeti önceleyen birçok radikalleşen grupların alanı haline geldiği görülmektedir. Öyle görülmektedir ki Neo-selefilik'in yapısı tebliğ ve daveti esas alandan, cihadı ön plana çıkaran, şiddete başvurmaktan kaçınmayan ve günümüzde birçok terör eylemleriyle isimleri anılanlara kadar birçok grubu kapsamaktadır.⁴⁵ Bunun için bu Yeni Selefilik'in bir ve tek çatı altında değerlendirmek yerine girmiş olduğu bu farklı frekanslardan yola çıkarak farklı isimlendirmelerle tasnife gidilmesi daha uygun olacaktır.⁴⁶ Yapılan bu tasnifleri ortak bir paydada buluşturmak amacıyla şu şekilde bir tasnif denemesi yapılabilir.

Rizk, *Entre l'Islam et l'Arabisme, Les Arabes jusqu'en 1945* (Paris: Albin Michel, 1983), 147-48; Selim Gülverdi, *Tarihsel Süreçte Kelâm- Selefiyye'de Taşsil Dönemi-* ed. Ekrem Uysal (Batman: Mütercim Yayınları, 2021), 307.

⁴⁴ Özerverli, "Selefiyye", 36/402; Mehmet Ali Büyükkara, "Yeni Selefilik ve İşid", *Dünya Bülteni Araştırma Masası*, ed. Aynur Erdoğan, Gen. Yay. Yön. Akif Emre (İstanbul: 2014), 10-11/5-27. Yusuf Kaplan da Büyükkara'nın isabetli bulmadığı şekilde, Neo Selefilik'i, özellikle Arap baharı sonrası ortaya çıkan dış kaynaklı oluşumlar olarak değerlendirmektedir. Kaynak: Yeni Şafak (YŞ), "Yazarlar-Yusuf Kaplan-İslâm dünyasının püsküllü belası neo Selefilik" (Erişim 28 Temmuz 2021). Benzer ifadeler için bk. Gardet, *Müslüman Site - Toplumsal ve Siyasî Hayat*, 402; Aydın, *Neo-Selefilik Ekolünün Hadis-Sünnet Anlayışı (Reşid Rızâ Örneği)*, 14; Mustafa Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 278-279; Mehmet Ali Büyükkara, "Günümüzde Selefilik ve İslâmî Hareketlere Olan Etkisi", *Tarihte ve Günümüzde Selefilik Sempozyumu*, ed. Ahmet Kavas (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 485.

⁴⁵ Mehmet Ali Büyükkara, "11 Eylül'le Derinleşen Ayrılık: Suûdî Selefiyye ve Cihâdî Selefiyye", *Dinî Araştırmalar* 7/20 (2004), 218-224; Özerverli, Selefiyye, 36/402; Apak, "İslâm Tarihi Boyunca Selef", 49; Akgün, *Cihâdî Selefilik'in Kur'an Yorumu ve Eleştirisi -Cihad Ayetleri Çerçevesinde-*, 16, Yıldırım, Arap Baharı ve Sonrasında Selefilik -Mısır Örneği-, *İlahiyat Akademi/Gaziantep İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1-2 (2015), 263. Geniş bilgi için bk. Aynı yer: 263-281; İşcan, "Tarih Boyunca Selefî Söylem", 10-13; Koca, "İslâm Düşünce Tarihinde Selefilik", 22.

⁴⁶ Tasnif için bk. Yıldırım, "Arap Baharı ve Sonrasında Selefilik", 265; Onat, "İslâm Ortak Paydasını Kaybetmiş Müslümanların Açmazı", 119-120; Akçalı, "Modern Selefilik'in Gelişimi", 258; Nurullah

4.2.1. Suudi Selefîliği/Klasik Selefîlik

Muhammed b. Abdülvehhâb'ın başlatmış olduğu ve Suûdîler ile anlaşarak Arap yarımadası ve çevresinde yayılmaya başlayan Vehhâbilik hareketidir. Selefîliğin tek temsilcisinin kendileri olduğunu savunmaktadırlar. Önceliklerini tevhid, şirk ve ameli, akidelerinin çerçevesi olarak belirleyen, bid'atler konusunda katı bir tutum sergileyen, namaz kıldığı sürece mevcut otoriteye itaatin gerekliliğini savunurken demokratik yönetim şekillerine uzak durmaktadırlar. İslâm ümmetinin Selef akidesi üzerine birleşmelerini gaye edinirken kendi görüşlerini benimsemeyen diğer bütün cemaat veya grupları ehl-i sünnet olarak kabul etmeyen bir düşünce yapısıdır. Bu akımın Suûdî iktidarının verdiği maddi destekle de zamanla Arap yarımadası, Ortadoğu ve Uzakdoğu ülkelerinde yayıldığı görülmektedir.⁴⁷

4.2.2. Siyasi Selefîlik veya Mısır Selefîliği

Siyaseti, dinî ve sosyal açıdan ortaya çıkan problemlere çözüm noktasında bir araç olarak kullanmayı gaye edinen ve bu sebeple partileşmeye gidenlerdir. Suûdî ve Cihadî oluşumlardan tamamen bağımsız bir yapıda olmayan bu hareket, bu ikisini hem etkilemekte hem de bu iki selefî yapıdan da bazı düşünceleri kendi bünyesinde barındırmaktadır. Mısır'daki İhvân-ı Müslimîn, en-Nur, el-Asâle, el-Vatan, Tunus'ta Cebhetü'l-İslâh, Yemen'de Hizbü'r-Reşâd, Libya'da ortaya çıkan el-Ümmetü'l-Vasat gibi partiler örnek verilebilir.⁴⁸

4.2.3. Entelektüel Selefîlik/İslahatçı Selefîlik

Eğitim ve çağdaş bilimlerden istifade etmeyi ayrılmaz bir parça olarak gören, çağdaş bilimlerden yararlanırken Kur'an ve sünnet çerçevesinden çıkmadığını söylemektedirler. Ancak kimisi sadece Kur'an'ı kimisi de Kur'an ve sünneti hareket noktası kabul eden, okumuş, entelektüel insanların daha çok yer aldığı ve kendilerini dinin aslına rücu' etme anlayışıyla Selefî sayanların içinde olduğu gruplar olarak zikredilebilir. Mesela Afgânî, Abduh, Reşit Rıza ile talebesi el-Bennâ, Seyyid Kutup ve Hint kıtasının yanı sıra özellikle siyasî fikirleriyle Ortadoğu'yu da etkileyen Mevdûdî gibi şahsiyetler İslahatçı Selefî

Çakmaktaş, *İslâmî Hareketlerin Sosyolojisi: Mısır'da Selefî Hareket* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014),105-106; Demir, *Cihadî Selefîlik ve Kur'an Yorumu*, 35-36.

⁴⁷ Michael Cook, "Muhammed b. Abdülvehhâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/491; Mustafa Öz, "Muhammed b. Abdülvehhâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/493; Kerîm Sirâcî, *el-Ususü'd-dîniyye li'l-itticâhâti's-Selefîyye* (Beyrut: Dâru's-Selâm, 2010), 66-67; Mevlüt Uyanık - Zaylabidin Acımatatov, "Selefî ve Felsefî Üslup: Teori ve Pratik Uyumsuzluğu Üzerine İç Asya Merkezli Bir Okuma", *Tarihte ve Günümüzde Selefîlik Sempozyumu*, ed. Ahmet Kavas (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014); 357-407; Büyükkara, "11 Eylül'le Derinleşen Ayrılık: Suudî Selefîyye ve Cihadî Selefîyye", 210; İsmail Akdoğan - Rıdvan Kalaycı, "Suudî Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhâbilik", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 1/1 (2014), 171-173; Demir, *Cihadî Selefîlik ve Kur'an Yorumu*, 30-32.

⁴⁸ Büyükkara, *Günümüzde Selefîlik ve İslâmî Hareketlere Olan Etkisi*, 516-520; Kocaoğlu, *Selefîliğin Ortaya Çıkışı ve Bölgesel Etkileri*, 8-9.

düşüncedekilere örnek verilebilir. Bu isimlerin Siyasî ve Cihadî Seleflilik gibi kısımların oluşmasına da fikirsel olarak zemin teşkil ettikleri söylenebilir.⁴⁹

4.2.4. Cihadî Seleflilik

Cihadî Selefliliğin oluşum sürecine geniş açıdan bakıldığında bu düşüncenin alt yapısını her ne kadar öncelikle Seleflilik ve Neo-seleflilik (özellikle Vehhabilik) oluşturmuş olsa da dar çerçeveden bakıldığında ise zamanla gelişen olaylar neticesinde ortaya çıkan olgular ve fikirlerle beraber yeni boyutlar kazanmaya başladığı ve yaklaşık 50-60 yıllık bir geçişinin bulunduğu görülmektedir.

Cihâdî Selefi düşünce daha çok, önceki dönemlerde İslamî hareketlerin içinde bulunmuş veya bunlardan etkilenmiş ancak gelinen noktayı beğenmeyip yeni metotlar üreten kimseler tarafından bir reaksiyon niteliğindedir. Cihâdî düşüncenin ilk olarak ortaya çıkması, altmışlı yıllarda Mısır'da Cemal Abdünnâsır rejiminin İslamî hareketi hedef alan baskı politikası neticesinde siyasi gelişmelerin buna ön ayak olduğu ardından da dış gelişmelerin bunu tetiklediği görülmektedir. Seyyid Kutup'un bu süreçte yazmış olduğu eserleriyle siyasi duruşu ve takip edenlerin bunu desteklemesiyle popüleritesi arttığı görülmektedir. Buna karşılık Mısır'ın siyaseti tarafından kendisine ve taraftarlarına baskıların artmasının yanında, Arabistan tarafından Mısır'ın yükselişine bir engel olmak amacıyla bu tür fikrî yapıların desteklenip ülkelerine davetiyle yeni bir şekli almaktadır. Öyle anlaşılıyor ki Cihadî Seleflilik, Neo-selefliliğin bir çeşidi olan Suudî Selefliliğin Mısır'ı etkilemesi ve Mısır siyasî Selefliliğin bu etkileşimle kendine göre dinî ve siyasî bir hale bürünmesi temelinde harekete başlayan, ancak zamanla tekrar Suudîlerin siyasî amaçlarla bunlara bir müddet sahip çıkmasıyla farklılaşan ardından da Suriye, Filistin gibi diğer yerlerde kendine zemin bulan bir harekettir. Neticede Cihadî Seleflilik yer edindiği coğrafyalarda fikri alt yapısının teşekkülünde öncü fikir babalarının da etkisiyle oluşmaya başlayan fikrî oluşumlardır.⁵⁰ Böylelikle "cihâd, dârü'l-İslâm, dârü'l-küfür, câhilî toplum, Rabbânî metod, Allah'ın nizamını hâkim kılma, küfür rejimlerine karşı gelme" gibi kavramlar çerçevesinde fikirleri şekillenen ve zahire göre hükmeden, baskıcı ve şiddet yanlısı düşünce ve tavırlarıyla ön plana çıkan bir anlayışa doğru değişim içerisine girmektedir.⁵¹ Bu da altmışlı yıllardan doksanlı yıllara kadar geçen sürede, cihâdî düşünce ve hareketin ortaya çıkmasında, olgunlaşmasında ve farklı seviyelere evrilmesinde veya

⁴⁹ Sönmez, "Selef Düşüncesinin Tarihi Arkapları ve Seleflilik", 176; Hanefi Şahin, "İhya İslah Hareketleri ve Seleflilik İrtibatı", *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları* 9/1 (2016), 1-37; 25-26; Birol Akgün - Gökhan Bozbaş, "Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği", 13; Mustafa Ertürk, "Tecdid Hadisinin Metin Tenkidi Açısından Değerlendirilmesi", *İslâmî Araştırmalar* 10/1-4 (1997), 228-229; Muhammet Yılmaz, *Mısır'da Yeni Mu'tezile ve Yeni Selefi Hareketler: 20. Yüzyılda İtikadi-Siyasi Bir Karşılaştırma* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 20-21.

⁵⁰ Cihadî Selefliliğin fikir babaları denilebilecekler arasında şu isimler öne çıkmaktadır: 1960-1980 arası dönem cihâdî düşüncenin ilk teşekkül evresi olup Seyyid Kutup, Salih Seriyeye, Abdusselam Ferec, Ömer Abdurrahman cihâdî fikriyatın ilk metinlerini bu dönemde kaleme alan isimlerdir. Daha sonraki yıllarda Abdullah Azzam, Sahve el-Avde, Sefer el-Havali, Ebû Muhammed el-Makdisî, Ebû Mus'ab es-Sûrî gibileri Cihadî Selefliliğin fikrî yapısının teşekkülünde ve bölgesel yapıdan küresel yapıya geçişinde yazmış olduklarıyla ön ayak olmuşlardır. (Çakmaktaş, *Cihâdî Selefliliğin İdeolojik Oluşumu*, 20-21, 29; Serkan Selman Abubaker, "İşid'in İdeolojisi: Cihadi Seleflilik", *Lectio Socialis* 4/2 (2020), 107-108.

⁵¹ Büyükkara, "Günümüzde Seleflilik ve İslâmî Hareketlere Olan Etkisi", 516-517; Akdoğan - Kalaycı, "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik", 171-173.

savrulmasında, İslam dünyasına ve Müslüman toplumlara doğrudan temas eden bir takım dinî, siyasî, askerî, sosyal gelişme ve olguların doğrudan etkili olduğunu göstermektedir.⁵²

Ardından hem Arabistan'ın resmi yönetiminin hem de gerek Mısır ve gerekse de diğer Müslüman ülkelerdeki bir kısım Müslümanların Afganistan savaşında bu tür oluşumların cihada davetlerini desteklemesi ve oraya yönlendirmesiyle Afganistan cihadı bu sürecin ikinci büyük evresinin oluşturmuştur. Yani Mısır ve Arabistan'daki fikrî ve siyasî süreç Afganistan savaşıyla fiiliyat alanına geçirilme imkânı bulmuştur. Ancak Afganistan Savaşı'nın bitmesiyle ortaya çıkan bu savaşı İslâmî nesil hareket alanı aramaya başlamıştır. Böylelikle gelişen olayların sürüklemesi ve fırsata çevrilmesiyle dünyanın farklı yerlerinde özellikle de Irak ve ardından Suriye'de üçüncü evre denilebilecek yeni bir sürece evrildiği görülmüştür. Bu haliyle gelinen noktada fikrî, siyasî ve ardından cihadî açılım süreci Cihadî Seleflik isminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yapının beslendiği argümandan yola çıkarak kendisini Sünnî İslâm diye nitelediğini ve ardından Sünnî İslâm'ın Cihadî İslâm'a dönüştüğü görülmüştür.⁵³

Batı ve siyonist⁵⁴ güçlerin ittifak etmesinin de Cihadî Selefliğin sertleşmesine ve yeni bir boyut kazanmasına yol açtığı söylenebilir. Bunun neticesinde Arap-İsrail savaşında Arapların yenilmesi ve İsrail'in, Filistin topraklarını her geçen gün çeşitli yöntemlerle işgal ederek yayılcı politika izlemesi, buna direnen ve direnmek isteyenlerden bir kısım insanların cihada yönelmesine yol açmaktadır. Bu direnişe her ne kadar önceleri Arabistan ve Mısır gibi ülkelerin açık veya zımnî desteği olsa da daha sonraları bu ülkelerin çeşitli çıkar ve siyasî hedefleri uğruna Filistin davasını açıkça desteklememeleri ve Siyonist işgale sessiz kalmaları da bir kısım Selefilerin, Cihadî Selefliğin oluşmasında etkili olmaktadır.⁵⁵

Bu sebeplerin neticesinde İslâm referanslı bu fikrî hareketler zamanla zemin kaymalarına maruz kalarak ilk olarak Afganistan'da el-Kaide şeklinde, ardından her ne kadar dünyanın farklı ülkelerinde değişik isimlerle ortaya çıksalar da en belirgin olarak Irak'ta da önce el-Kaide, ardından Irak İslâm Devleti ve daha sonra da Suriye'de de kendine yer bularak Irak-Şam İslâm Devleti (İŞİD) diye bir yapılanmayla çok farklı boyutlara evrilmiştir. Bu değişimle beraber Cihadî Seleflik kendine göre bir fikir ve inanç yapısı oluşturmaya ve bunları savunmaya çalışmıştır.⁵⁶

⁵² Çakmaktaş, *Cihadî Selefliğin İdeolojik Oluşumu*, 310-316.

⁵³ Cihadî İslamın tezahür ettiği gruplara uluslararası çapta en meşhurları olan başta el-Kaide, DAİŞ, (İŞİD) en büyük temsilcileri olarak örnek verilebilir. Selim Vatandaş, "İŞİD ve Türkiye'de İŞİD Tartışmaları", *Bilgi Analiz Dergisi*, (2015), 1; Mehmet Şakir Toprak, *Selef İnanç Sisteminin Günümüze Etkisi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Kelâm Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 71.

⁵⁴ Siyonizm: Filistin'de bir Yahudi devleti kurma amacıyla ortaya çıkan siyasî hareket. M. Lütfullah Karaman, "Siyonizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/329.

⁵⁵ Abdullah Mohammadi, "Afganistan'da Dini Köktencilik Sosyolojik Alt Yapısı", *Toplum Bilimleri Dergisi* 10/19 (2016), 69; Demir, *Cihadî Seleflik ve Kur'an Yorumu*, 46.

⁵⁶ Fikirlerini savundukları argümanlara Daiş'in yayın organları olan en-Nebe, Dabiq (Türkçe Dabık) ve Konstantiniyye dergileri örnek verilebilir. (Tenal Gökşun - Emin Salihi, *Deaş'ın Medya Stratejisi/Rapor*, İstanbul: Seta Yayınları, 2018.

5. Cihadî Selefiliğe Eleştirel Yaklaşım

Cihadî Selefiliğin oluşumunda etkili sebeplerden olan siyasetin dinle angaje olması ve siyasî baskıların öncü olmasıyla dikkat çekmektedir. Gerek Mısır'da gerekse de Arabistan'da önce yönetim tarafından desteklenirken daha sonraları bu desteklerinin konjonktürel olarak değişmesiyle farklı zamanlarda farklı uygulamaların olduğu yakın tarihte görülmektedir. Mesela Sahve hareketi olarak bilinen ve Cüheyman el-'Uteybî'nin, Suûdî Arabistan'ın Dir'eye ittifakından saptığını ileri sürerek 1979'da Kâbe Baskını'nı gerçekleştirmesi örnek verilebilir.⁵⁷ Tabii burada şöyle bir çıkmazı söylemek uygun olur. Önceleri yönetimler tarafından desteklenen Selefilerin genel itibarıyla birlikte hareket ettiği görülürken, farklı enstrümanların devreye girmesiyle devletin ve siyasî erklerin yanında yer alan Selefiler ile bunun karşısında olan Cihadî Selefilerin farklı hareket tarzlarına yönelmeleri düşündürücüdür. Bu durum ise bize son yüzyıldaki Neo-selefiliğin ve özellikle de Cihadî Selefiliğin birbirinden etkilendiği, tevarüs ettiği, geçişkenliğin ve değişimin olduğunu göstermesi yanında iç ve dış siyasetin etkisiyle farklı isimlerin oluşmasına ve farklı uygulamalara yol açtığı da görülmektedir.⁵⁸

Cihadî Selefî anlayışların naslara yaklaşımı da üzerinde durulması gereken bir konudur. Cihadî Selefilerin ekseriyeti nasları zâhirî manaları ile kabul ederken, bunların gaye ve amacını görmezlikten gelip, âyet ve hadisleri sibak-siyak, tarihî, siyasî, sosyolojik gibi hiçbir ilmî ölçü tanımadan kendi ideolojik düşüncelerini yegâne gerçeklik olarak savunmaktadırlar. Bunu da dini aslına rücu etme amacıyla yapmaktadırlar. Bu gaye ile dinin yanlış anlaşılmasına neden olmuş tüm araçları ortadan kaldırarak direk Kur'an ve sünneti esas aldıklarını ifade etmekte. ⁵⁹ Ancak burada yanıldıkları bir durum dinin aslî unsurlarına dönüş yaparak bid'at ve hurafelerden uzaklaşıp saf İslam inancını ortaya çıkarmak isterken kendi bildikleri ve inandıkları dinî beklentileri bunlar yerine ikame etmeleridir. Böylelikle kendi yaklaşım ve algılayışlarını⁶⁰ asıl din diye vermeye çalışmaları aslında dinde olmayanları dine koymak anlamına gelmektedir. Ayrıca bu yaklaşım İslam'a ve Müslümanlara zorla kabul ettirme şeklinde tezahür etmektedir. Bu yönüyle de baskıcı bir yöntem izlemektedirler.

⁵⁷ Mehmet Ali Büyükkara, *İhvandan Cuheyman'a Suûdî Arabistan ve Vehhabilik* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 31; Büyükkara, "11 Eylül'le Derinleşen Ayrılık: Suudî Selefîyye ve Cihadî Selefîyye", 210-211; Büyükkara, "Günümüzde Selefîlik ve İslâmî Hareketlere Olan Etkisi", 490-491; İsmail Akdoğan - Rıdvan Kalaycı, Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik", 171-177.

⁵⁸ Akdoğan - Rıdvan Kalaycı, "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik", 171-173; Kocaoğlu, *Selefîliğin Ortaya Çıkışı ve Bölgesel Etkileri*, 34-35; İşcan, "Tarih Boyunca Selefî Söylem", 12; Koca, "İslâm Düşünce Tarihinde Selefîlik", 22.

⁵⁹ Muammer Cengil - Ali Rıza Aydın, "İŞİD (Irak Şam İslâm Devleti): Psikopolitik ve Teolojik Bir Değerlendirme", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2014), 60; Toprak, *Selef İnanc Sisteminin Günümüze Etkisi*, 70.

⁶⁰ Fikri yaklaşımlarına örnek için Bağdadi'nin İŞİD'in başına geçtiğinde "akaidun/inancımız" diye sunduğu hutbede inanç sistemini maddeler halinde belirtmektedir. Bk. <http://www.takvahaber.net/dunya/islam-devlet-iste-bu-bizim-akidemiz-h10452.html>. (Ramazan Biçer, "Ortadoğu'da Dini Söylemli Dışlayıcı Oluşumlar", *Yeni Türkiye* 6/87 (2016), 412-413'den naklen)

Cihadî Selefiler kendilerini Sünnî İslâm içerisinde Selefi bir yapı olarak konumlandırmasına rağmen, inanç sistemi, uygulamaları ve eylemleriyle Haricî unsurları kendi bünyesinde barındırdığı açık bir şekilde görülmektedir. Bu yaklaşım her ne kadar tam karşılığı olmasa da günümüz Batı anlayışıyla köktencilik ve köktendincilik olarak anlatılmaya çalışılan fundamentalizmle eşdeğer olarak görülmektedir.⁶¹ Aslında fundemantalizm önceleri bozulan Hristiyanlığın düzelmesi için İncil'in vahiyle gelen ilk ve orijinal hali esas alınarak hareket edilmesi gerektiğini savunanların kullandığı bir kavramdır. Daha sonraları anlam genişlemesine uğrayarak 1910'dan itibaren herhangi bir dini inancın vahiyle gelen ilk halinin korunması anlamına gelmektedir. Ardından da 1990'lardan itibaren sosyolojik ve siyasal anlamalara gelecek şekilde herhangi bir ideolojiye, dine, fikre sorgusuz bir şekilde inanma ve bunu diğerlerine dayatma şeklinde kullanılmaktadır. Bu anlamıyla fundamentalizm fanatizmle neredeyse eş anlamlı bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Daha sonra özellikle 2000'li yıllardan itibaren siyasal ve sosyal olayların gelişmesiyle fundamentalizm radikal İslâm olarak tanımlanan kesimler için kullanılır olmuştur.⁶² Bu açılarından bakıldığında Cihadî Selefliğinde son zamanlarda anlam kaymasıyla gelmiş olduğu noktada fundamentalizmle eş değer bir çerçeveye oturtulduğu görülmektedir.⁶³ Bu kullanım karmaşası veya kayması neticesinde Cihadî Seleflik demek artık dinci fundamentalizm anlamına gelmektedir. Son yıllarda ortaya çıkan fundamentalizm, fanatizm ve radikalizm gibi kavramlar ithal kavramlardır.⁶⁴ Aslında bu kavram daha çok batılı yazar ve fikir sahipleri tarafından çoğunlukla bilerek ve kasdî bir şekilde kullanılırken bir kısım Müslümanlar tarafından da kullanılır olduğunu görmek mümkündür. Diğer taraftan fundamentalizmi sadece bir sebebe indirgemek doğru değildir. Bunun gerek dinî gerek dünyevî tüm çeşitleriyle psikolojik, sosyal, siyasal, ekonomik ve dinî birden çok sebebe bağlamak yerinde olur.⁶⁵

Cihadî Selefliğin tenkit edilecek diğer bir yönü de kendisinden olmayan diğer Müslümanların fikirlerine tahammülsüz oluşlarıdır. Adı ne olursa olsun bir fikir, İslâm'ın düşünce yapısına, dinin temel inanç sistemi ve prensiplerine aykırı olmadıkça ona tahammül etmek gerekir. Aynı zamanda kendi düşüncesini başkasına zorla kabul ettirmek gibi bir eğilim ve uygulamaya yönelik faaliyetler imanın genel kabul görmüş tanımı olan

⁶¹ Temel Yeşilyurt, "İslam, İman ve Fundamentalizm" *Kelam Araştırmaları* 2/2 (2004), 90. Fundamentalizm, fanatizm ve radikalizm kavramlarının anlamı ve fundamentalizmin Türkçe'deki karşılığının tam oturmadığı ile ilgili bk. Murat Beyazyüz vd., "Fundamentalizmin Psikolojisi, *Avrasya Dünyası* 13/3 (2007), 363-367.

⁶² Yeşilyurt, "İslam, İman ve Fundamentalizm" 83-85; Ramazan Biçer, "Fundamentalizm", *researchgate.net* (Erişim 14 Mart 2022); Beyazyüz vd., "Fundamentalizmin Psikolojisi, 355-356. Aslında Fundamentalizmin herhangi bir din veya kitapla sınırlı olmayıp, herhangi bir ideoloji ve hatta doğruluğu her zaman tartışılabilir olan bir felsefi doktrini de kapsayabileceği belirtilmektedir. Bk. Atilla Yayla, *Siyasi Düşünce Sözlüğü* (Ankara: Liberte Yayınları, 2003), 73-74.

⁶³ Necdet Subaşı, "Fundamentalizm İslâm ve Hayat", *necdetsubasi.com* (Erişim 14 Mart 2022); Beyazyüz vd., "Fundamentalizmin Psikolojisi, 362.

⁶⁴ Sönmez Kutlu, "Kökencilik ve Tezahürleri", *sonmezkutlu.net* (Erişim 15 Mart 2022).

⁶⁵ Fundamentalizme neden olan sebepler için bk. Beyazyüz vd. "Fundamentalizmin Psikolojisi, 367-381; Bahram Hasanov, "Dinî Fundamentalizmi Ayakta Tutan Temel Faktörler" *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/3 (2016), 243-254; Özgür Kellecioğlu, *Psikopolitik Yönden İslamcı Fundamentalizmin İncelenmesi* (Ankara: Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Ana Bilim dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007). 11-89.

kalp ile tasdik dil ile ikrara ve gönülden gelerek teslim olma anlamına gelen İslâm'ın anlamına uymayan bir davranıştır. Bu yönleriyle Cihadî Selefliliğin düşüncelerini zorla kabul ettirmeye çalışması buna aykırı bir harekettir. Baskıcı, zorbacı ve neticede şiddet olan bir düşünce yapısı nasıl kendisini İslâm'ın aslı ve gerçek din diye anlatabilir! Çünkü böyle bir yaklaşım ve metot İslâm dininin hoşgörü, müsamaha ve kalbi esas almayı önceleyen yapısına aykırı olduğu gibi ayrıca inanç ve fikir hürriyetine uymayan bir durumdur.

Cihadî Seleflilikte dikkat çeken diğer husus da onlarda tekfir anlayışının yerleşmesi ve sıradanlaşmasıdır. Kendi düşüncelerine göre davranmayan, kendileri gibi düşünmeyenleri tespit etmiş oldukları dinî referanslardan yola çıkarak küfürle itham edebilmek hususunda hiç çekinmemektedirler. Hâlbuki İslâm inanç sisteminin genel kabulü bir kimsenin İslâm'ın akaid esaslarından herhangi birini inkâr etmedikçe, alaya almadıkça ve helali haramı helal saymadıkça o kimsenin mü'min oluşunda karar kılınır. Diğer bir tabirle ehl-i kible tekfir edilmez. Amelinde eksikler olsa, günah işlese de günahın çirkinliği ve tasvip edilmemesiyle beraber o kişinin Müslümanlığına hükmedilir.⁶⁶ Oysa Cihadî Seleflilikte ameldeki eksiklik veya istenilen şekilde düşünmeyiş ve fiiliyata dökmeyiş yüzünden Müslümanlar kolaylıkla tekfir edilebilmektedir. Aslında İslâm dairesinde tutma yerine direk dinden çıkarmaya yetkiliymiş gibi davranılması tasvip edilecek bir durum değildir.

Selefliliği sistematik hale getiren ve fikrî alt yapısını oluşturan İbn Teymiyye'den yola çıkarak oluşmuş fikri yapıdan dolayı Cihadî Selefliliğin eleştirilen taraflarından biri de şirk anlayışlarıdır.⁶⁷ Bir mü'minin inancında, düşüncesinde ve amelinde herhangi bir aksaklık, eksiklik veya kendi istedikleri gibi olmadığında onu kabul etmemektedirler. Hatta kendi gibi düşünmeyen Müslümanları müşrik olarak görmekte ve ona göre muamele etmektedirler. Bu durumda onların bir Müslümanı eksik ve hatalarıyla kabul etme yerine diğer iyi yönlerini görmemektedirler. Diğer taraftan Cihadî Seleflî anlayış kendisini, İslâm dairesi içerisinde ortaya çıkan kendi dışındaki bütün fikrî oluşumlardan üstün görmesi, psikolojik açıdan onlara bir hâkimiyet kurma gayretine sokmaktadır. Bu anlayış bir müddet sonra, kendisi dışındaki bütün dinî düşüncelerin yanlışlığına ve düşman kabul edilmesine sürüklemektedir. Böylelikle yanlış gördüğü fikirleri ve onu benimseyenleri, ortadan kaldırılması gerekli bir düşman olarak görmekte ve onları yok etmek için her türlü yolu mübah görmekteler.⁶⁸ Bu durumun Cihadî Seleflilik fikrinde olanların neredeyse tamamının

⁶⁶ Nu'mân b. Sâbit Ebî Hanîfe, *el-Âlim ve'l-müte'allim* (İmam A'zam'ın Beş Eseri içinde), trc. Mustafa Öz (İstanbul: İFAV Yayınları, 2016), 17; Ebü'l-Hasen Sadrüddîn Alî b. Alâiddîn Alî b. Muhammed ed-Dımaşkî, *Şerhu'l-Akâidetü't-Tahâviyye*, thk. Abdulmuhsin et-Türkî- Şuayb el-Arnâvut (y.y., ts.), 432; Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâil el-Eş'arî, *el-Lüma' fi'r-red 'alâ ehliz-zeyg ve'l-bida'*, tash. Hamuda Ğurabe, (Kahire: 1975), 124-125; Yusuf Şevki Yavuz, "Tekfir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/351.

⁶⁷ Biçer, Ortadoğu'da Dini Söylemli Dışlayıcı Unsurlar, 413-414.

⁶⁸ Bu bağlamda Şiiilerin ötekileştirilip cihadın nesnesi haline getirilmesi konusunda bk. Hanifi Şahin, Dabiq Dergisi Bağlamında İŞİD'in Şiilik Algısı/The Shia Perception of ISIS in the Context of Dabiq Magazine, *Turkish Journal of Shiite Studies/Şiilik Araştırmaları (e-Dergi)* 1/2, (2019), 183-214; Sertaç Canalp Korkmaz, "Terörün Propagandası: DEAŞ Terör Örgütü ve Konstantiniyye Dergisi", *Ortadoğu*

ortak bir yaklaşımı olduğu söylenebilir. Mesela İŞİD ve el-Kaide gibilerinin amacı dünyada İslâmî esaslara bağlı bir yönetim oluşturmaktır. Bunu yapmak için özellikle ilk önce Müslüman ülkelerden başlayarak kendilerine göre İslâmî olmayanları kaldırmaları gerekir.⁶⁹ Bu amaç için İslâm beldelerindeki eylemlere yoğunlaşmakta ve bu beldelere kan kusturacak bir seviyede hareket etmelerine neden olmaktadır.⁷⁰ Bu uğurda cennete gideceklerini vadetmek suretiyle fedailer yetiştirerek canlı bombalı intihar eylemleriyle nice masum insanın kanına girmekten çekinmemektedirler. Ancak bu yöntemle hiç şüphesiz en büyük zararı İslâm imajına, Müslüman ülke ve toplumlara verdikleri görülmektedir. Ayrıca bunu yaparken eylemlerini meşrulaştırmak için kendilerine Sahâbe'yi örnek aldıklarını söylemeleri ve yaptıkları her eylemi Allah adına yaptıklarını ileri sürmeleri de dikkatlerden kaçmamaktadır.⁷¹ Ayrıca sadece kendi doğrularının dışında herhangi bir fikrî, itikadî ve siyasî çeşitliliğe müsamahakâr olmamaları Müslümanları tevhide çağırırken aslında Müslümanlar arasında tevhidin oluşmasına en büyük engellerden biri olmaktadır. Bundan dolayı Müslümanlar arasında birlik yerine tefrikaya neden olmaktadır.

Cihadî Selefliliğin temel hareket noktası isminden de anlaşıldığı gibi cihat kavramı etrafında şekillenmektedir. İslam'ın diğer yönleri terk edilerek veya geri plana bırakılarak daha çok cihat kavramı çerçevesinde her meseleye yaklaşır olmuşlardır. Örnek olarak İbn Teymiyye'nin görüşlerinin⁷² sıkı bir savunucusu ve el-Kâide ideolojisinin kurucularından olan Abdullah Azzâm, cihadî tüm ibâdetlerden daha üstün tutan bir anlayış sergilemiş ve bu düşünce zaman içerisinde Cihadîlerin en önemli gayesi haline gelmiştir. Bu görüşünde bir adım daha ileri giden Azzâm, cihad yolunda adeta her şeyi mübah görerek, zekâtların oranında değişikliğe gidilebileceğini ve namazın yapısında bile bazı değişiklikler yapılabileceğini savunmaktadır.⁷³ Hatta Allah yolunda yapılan cihadın maslahatı her şeyden önce geldiğinden ve bu yolda ayırım yapmanın güçlüğünden dolayı savaş anında masum insanların öldürülmesinde, şehri yakıp yıkmada sakınca görmemektedirler.⁷⁴ Oysa cihat çok önemli olmakla birlikte Hz. Peygamber'in cihat uygulamaları ve genel kabul görmüş diğer ulemânın yaklaşımları göz ardı edilerek tüm meselelere bu açıdan yaklaşmak birçok yanlış girmelerine neden olmaktadır.

Stratejik Araştırmalar Dergisi, Rapor No: 204, (Ağustos 2016), 10; Toprak, *Selef İnanç Sisteminin Günümüze Etkisi*, 70.

⁶⁹ İŞİD'in uluslararası yayın organlarından olan "Dâbıq" dergisi, örgütün siyasî ve dinî alandaki otoritesinin hâkim kılınmasından önce askeri güçle Müslüman topraklarında hâkimiyeti sağlamak öncelikli hedefleri olduğunu vurgulamaktadır. Şenol Dolunay vd., İŞİD: Küresel Terör Örgütü, *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 26/2 (2016), 284.

⁷⁰ Gökay Havabulut, *Terörizmin Değişen Yönü ve El-Kâide'nin Sosyo-Kültürel Yorumu* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2007), 114.

⁷¹ Richard Whelan, *El-Kâidecilik İslâm'a Tehdit Dünya'ya Tehdit*, çev. Bayram Sinkaya vd. (İstanbul: Platin Yayınları, 2006), 101-104.

⁷² Radikal akımların İbn Teymiyye'yi referans almaları konusunda detay için bk. Hanifi Şahin, *Olgu ile Algı Arasında İbn Teymiyye* (İstanbul: Mana Yayınları, 2021), 82-143.

⁷³ Abdullah Azzâm, *Emperyalist İşgallere Karşı Topraklarımızı Savunmak*, çev. Salih Barlak (İstanbul: Ravza Yayınları, 2011), 67-68.

⁷⁴ Abdullah Azzâm, *Cihâd Ahkâmı*, çev. Mustafa Özel - Yücel Şimşek (İstanbul: Vera Yayınları, 2006), 15-34, 48-52.

Cihadî Selefler gibi Batı diliyle fundamentalist, bizdeki kimi kullanımıyla kökenci veya köktenci radikal dini oluşumlar tek bir sebebe indirgenecek kadar basit bir olgu olarak görülmemelidir. Çünkü gerek iç etkenler denilebilecek sosyal, ekonomik, kültürel, şehirleşme, siyasal etmenler gerek dış etkenler denilebilecek Müslüman ve Müslüman olmayan diğer ülkelerin faaliyetleri, savaşlar, kültürel baskılar, haberleşme ve dijitalleşme gibi birçok sebebin bu tür yapılanmaların oluşumuna etki ettiğini belirtmek gerekir. Ayrıca bu tür oluşumları da tek düze, aynı şekilde, başladığı gibi aynı çizgide ve fikri yapıda devam etmedikleri çıkan sonuçlardan anlaşılmaktadır.⁷⁵ Özellikle Selefliğin tarihi süreçte geçirdiği merhaleler ve nihayetinde şiddet ve sertliği esas alan bir yapıya bürünen Cihadî Selefliğin de bu şekilde olduğunu varsaymak mümkündür. Ancak burada şunu da söylemek gerekir. Cihadî Seleflik gelinen bu noktada geçirmiş olduğu evreleri görmezden gelerek düşüncelerini gerçek, hakikatin ta kendisi ve kurtuluşun sadece bununla olacağı fikrini taşıması bu tarihi gerçeklikle uyuşmamaktadır.

Burada şunu da vurgulamakta fayda vardır. İslâm barış, teslim, inkıyat ve itaat dinidir.⁷⁶ İman, güven verme ve güvende olma anlamına gelmektedir.⁷⁷ Temelinde bulunan bu anlamları getirdiği prensiplerle yaşama yolunda tavsiyelerde bulunan İslâm dini Cihadî Seleflerin yanlış uygulamaları sonucu bu ismin ve imajının bulandırılmasına neden olmaktadır. Çünkü fikirleri ve yapmış oldukları eylemlerle İslâm'ın imajını terörle yana getirmektedirler. Bunun yol açtığı durumdan dolayı bir kısım batılı yazarlar hatta çok azınlıkta da olsa bir kısım Müslüman düşünür tarafından şiddetin, terörün asıl kaynağı İslâm dininin yapısı olduğu iddiasına yol açabilmektedir.⁷⁸ Bunun kaynağı aslında İslâm'ın inanç yapısından, getirdiği prensiplerden kaynaklanmadığı ancak yanlış anlama ve uygulamalarıyla bir kısım kendini asıl dindar Müslüman saymaya çalışan kimseler tarafından yanlış gösterildiğidir. Bu durumun sorumlusu İslâmiyet'in kendisi değil, İslâm imajını ve onun asıl amacını anlamayan, göremeyen ve hayatına geçiremeyenler olduğunu bilmek gerekir.

Sonuç

İslâm düşüncesinde Seleflik, zamana, şartlara, yetişme tarzına, alınan eğitime, psiko-sosyal yapı ve siyasetle ilgili olup olmamasına göre çeşitli merhalelerden geçmiş fikrî yapılarıdır. Bu çeşitliliğin birçoğu belki de kabul edilebilir bir durumdur. Çünkü İslâm'ın vermiş olduğu fikir hürriyeti ve hakikati arama çabası bunu gerektirmektedir.

⁷⁵ Davut Ateş, İslam Köktenciligi, *Akademik Ortadoğu* 3/2 (2009), 66-73.

⁷⁶ Ebî Hanîfe, *el-Fikhu'l-ekber* (İmam_A'zam'ın Beş Eseri içinde), 75; Mustafa Sinanoğlu, "İslâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/1.

⁷⁷ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 2/140-143; Mustafa Sinanoğlu, "İman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 22/212.

⁷⁸ Bu iddiada bulunanlara örnek için bk. Irshad Manji, *The Trouble With Islam Today: A Muslim's Call for Reform in Her Faith* (New York: St. Martin's Griffin, 2003); Samuel Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan-Cem Soydemir, (İstanbul: Okyanus, 2005); İbn Warraq, *Why I am Not a Muslim?* (New York: Prometheus Books, 1995). (Kellecioglu, *Psikopolitik Yönden İslamcı Fundamentalizmin İncelenmesi*, 5'ten naklen).

Selefliğin bir çeşidi olan Neo-seleflik kelâm ve İslam mezhepleri içerisinde değerlendirilirken inanç sistemi açısından farklı bir yerde durmaktadır. Bu farklılıkta göze çarpan ayırıcı özellik Neo-selefliğin temel prensibinin İslam'ı yeniden anlama ve anlatma gayretleri olduğudur. Gelişen olayların etkisiyle ortaya çıkan sonuçlar Neo-seleflikte birçok alt grup doğurmuştur. Bu alt gruplardan biri, ameli de adeta imandan bir cüz sayan ve buna göre zahire göre hükmetmeyi esas alan, insanların kalbi bağlılıklarından çok dış görünüşü önceleyen Cihadî Selefî gruplarıdır.

Selefilerin genelinde özellikle de Cihadî Selefî gruplarda zamanla sadece kendi fikir yapısı ve inanç sisteminin doğru olduğunu varsayarak bunun dışındakileri reddedici bir yaklaşımla hareket etmeye başlamışlardır. Bu durum öyle bir merhaleye gelmiştir ki İslam'ın gerçek ve en doğru itikadına kendilerinin sahip olduğunu iddia eder duruma gelmişlerdir. Buna aykırı hareket edenleri özellikle de Müslümanları dinden çıkarmakla, tekfir etmekle itham etmişlerdir. Hatta gerçek İslam düşüncesi ve yaşayışının bu şekilde olduğunu iddia ederek baskı ve şiddeti gerekli görmüşlerdir. Müslüman olduğu halde kendi inandıkları gibi inanmayan ve yaşamayanlara sıkıntı vermekten, eziyet etmekten geri durmamışlardır. Bunu da gerçek mü'min inancı düşüncesine dayandırmışlardır.

Diğer taraftan Neo-selefliğin bir alt dalı olarak değerlendirilen Cihadî Seleflikte dikkat çeken diğer bir husus da İslam mirasını reddetmeleri olmuştur. Dinin aslına rücu ederken dini referansları yok sayarak hareket etmişlerdir. Aslında İslam kültürünün birikimini alıp yeniyile yoğurmak yerine, geçmişini bir kenara iterek kendine göre bir İslâm inanç şekli çizmişlerdir.

İslam'ın özüne ve getirdiği esaslara aykırı olan birçok düşünce ve uygulamalarıyla Cihadî Seleflik, İslâm'a hizmet etmekten çok zarar verdikleri de aşikârdır. Çünkü inançlarının bir yansıması olarak yaptıkları şeyler İslâm'ın imajını zedelemektedir. Oysa İslâm'ın iman esasları, emir ve yasakları asıl itibarıyla insan fıtratına uygun, anlaşılabilen, temel hedefi dünya ve ahiret mutluluğudur. Bu amaç için şahsî görüşleri, anlaşılması zor fikirleri ve yaşanması fıtrata aykırı yaklaşımları İslâm'a mal etmek ve bunu Seleflik kavramı içine sokmak aslında İslâm imajını zedelemektir.

Kaynakça

- Abubaker, Serkan Selman. İşid'in İdeolojisi: "Cihadi Selefilik", *Lectio Socialis*, 4/2 (2020), 97-112.
- Akbulut, Ahmet. "Selefliğin Teolojik ve Düşünsel Temelleri". *Tarihte ve Günümüzde Seleflilik Sempozyumu*. ed. Ahmet Kavas. 113-134. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Akçalı, Yusuf. *Modern Seleflilik'in Gelişimi, Orta Doğuda Devlet-Altı Gruplar - Örgüt, Mezhep, Etnisite*. ed. Erkan Ertoşun. Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- Akdoğan, İsmail - Kalaycı, Rıdvan. "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 1/1 (2014), 171-173.
- Akgün, Ali. *Cihâdî Selefliğin Kur'an Yorumu ve Eleştirisi -Cihad Âyetleri Çerçevesinde-*. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Akgün, Birol - Bozbaş Gökhan. "Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği". *Akademik Ortadoğu Dergisi* 14 (2013), 2-38.
- Akoğlu, Muharrem, *Mihne Hadiseleri ve Mu'tezile'nin Tarihi Seyrine Etkisi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.
- Ammare, Muhammed. *es-Selefiyye*. Tunus: Dâru'l-Meârif, ts.
- Apak, Adem. "İslâm Tarihi Boyunca Selef ve Seleflilik Kavramlarının Anlam Serüveni". *Tarihte ve Günümüzde Seleflilik Sempozyumu*. ed. Ahmet Kavas. 39-50. İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2014.
- Apak, Adem. "İslâm Tarihi Boyunca Selef ve Seleflilik". *İslamtarihi.net* Erişim 08 Temmuz 2021. <http://www.İslamtarihi.net/2017/02/>
- Ateş, Davut. İslam Köktenciliği, *Akademik Ortadoğu* 3/2 (2009), 63-96.
- Aydın, Mustafa. *Neo-Seleflilik Ekolünün Hadis-Sünnet Anlayışı (Reşid Rızâ Örneği)*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Azzâm, Abdullah. *Emperyalist İşgallere Karşı Topraklarımızı Savunmak*. çev. Salih Barlak. İstanbul: Ravza Yayınları, 2011.
- Azzâm, Abdullah. *Cihâd Ahkâmı*. çev. Mustafa Özel - Yücel Şimşek. İstanbul: Vera Yayınları, 2006.
- Baktır, Mehmet. "Mütekaddimun Selefiyye ve Metod Anlayışı". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2004), 25-48.
- Bal, Seval. *Çağdaş İslam Düşüncesinde Öze Dönüş (Yeni Seleflilik Bağlamında)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Beyazyüz, Murat vd. "Fundamentalizmin Psikolojisi", *Avrasya Dünyası* 13/3 (2007), 355-384.
- Beycûri, Burhanedin İbrahim el-Cîzâvî. *Cevheretü't-tevhîd*. thk. Ali Cum'a. Mısır: Dâru's-Selam, ts.
- Biçer, Ramazan. "Ortadoğu'da Dini Söylemli Dışlayıcı Unsurlar", *Yeni Türkiye* 6/87 (2016), 402-417.
- Biçer, Ramazan. "Fundamentalizm", *researchgate.net*. Erişim 14 Mart 2022. https://www.researchgate.net/publication/327690676_Fundamentalism_Fundamentalizm
- Bozkurt, Nahide. *Halife Me'mun Dönemi Ve İslam Kültür Tarihindeki Yeri* Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Medeniyeti Ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 1991.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmi'u's-şâhîh*. thk. Muhibuddîn el-Hatîb. 4 Cilt. Kahire: Matbaatü's-Selefiyye, 1400.
- Bulut, Zübeyir. "Selefliğin Kelâm İlmine Getirdiği Eleştiriler: İbn Teymiyye Örneği", *Tarihte ve Günümüzde Seleflilik Sempozyumu*. ed. Ahmet Kavas. 283-340. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Bûtî, Muhammed Saîd Ramazân. *es-Selefiyye merhaletün zemeniyyetün lâ mezhebün İslâmiyyun*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990.
- Büyükkara, Mehmet Ali. "Vehhâbilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/611-615. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

- Büyükkara, Mehmet Ali. "11 Eylül'le Derinleşen Ayrılık: Suudî Selefiyye ve Cihadî Selefiyye". *Dini Araştırmalar* 7/20 (2004), 205-234.
- Büyükkara, Mehmet Ali. *İhvandan Cuheyra'ya Suudî Arabistan ve Vehhabilik*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Büyükkara, Mehmet Ali. "Yeni Seleflik ve İşid". *Dünya Bülteni Araştırma Masası*. ed. Aynur Erdoğan. Gen. Yay. Yön. Akif Emre, 10-11/5-27. İstanbul: 2014.
- Büyükkara, Mehmet Ali. "Günümüzde Seleflik ve İslâmî Hareketlere Olan Etkisi", *Tarihte ve Günümüzde Seleflik Sempozyumu*. ed. Ahmet Kavas. 485-524. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Bodur, Hüsnü Ezber. *Dinî İhya Hareketi Olarak Vahhâbiliğin Doğuşu, Gelişmesi, Sosyo-Politik ve Ekonomik Neticeleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1986.
- Cengil, Muammer - Aydın, Ali Rıza. "İŞİD (Irak Şam İslâm Devleti): Psikopolitik ve Teolojik Bir Değerlendirme". *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2014), 51-63.
- Cook, Michael. "Muhammed b. Abdülvehhâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/491-492. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Çakmaktaş, Nurullah. *İslâmî Hareketlerin Sosyolojisi: Mısır'da Selefî Hareket*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Çakmaktaş, Nurullah. *Cihadî Selefiliğin İdeolojik Oluşumu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Sosyolojisi Ve Antropolojisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2019.
- Demir, Mehmet Kadri. *Cihadî Seleflik ve Kur'an Yorumu*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2020.
- Dolunay, Şenol vd. İŞİD: Küresel Terör Örgütü. *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 26/2 (2016), 277-292.
- Ebû Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit. *el-Âlim ve'l-müte'allim* (İmam_A'zam'ın Beş Eseri içinde), trc. Mustafa Öz. İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.
- Ebû Zehre, Muhammed. *İslâm'da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*. çev. Sıbgatullah Kaya. İstanbul: Şura Yayınları, 1993.
- Eserî, Abdullah b Abdülhamid. *Selef-i Sâlihîn Akîdesi: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat*. çev Ahmet İyibildiren. İstanbul: Guraba Yayınları, 2008.
- Ertürk, Mustafa. "Tecdid Hadisinin Metin Tenkidi Açısından Değerlendirilmesi". *İslâmî Araştırmalar* 10/1-3 (1997), 228-229.
- Eş'arî, Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâîl. *Mağâlâtü'l-İslâmiyyîn ve'htilâfü'l-muşallîn*. thk. Helmut Ritter. Wiesbaden: 1980.
- Eş'arî, Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâîl. *el-Lüma' fi'r-red 'alâ ehliz-zeyğ ve'l-bida'*, tash. Hamuda Ğurabe, Kahire: 1975.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed. *el-Ķâmûsü'l-muĥt*. Beyrut: 2003.
- Gardet, Louis. *Müslüman Site - Toplumsal ve Siyasi Hayat-*. çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed et-Tûsî. *İlcâmü'l-'avâm 'an 'ilmi'l-keâm*. Beyrut: 1985.
- Gülverdi, Selim. *Tarihsel Süreçte Kelâm -Selefiyye'de Tafsil Dönemi-*. ed. Ekrem Uysal. Batman: Mütercim Yayınları, 2021.
- Hasanov, Bahram. "Dinî Fundamentalizmi Ayakta Tutan Temel Faktörler". *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/3 (2016), 241-258.
- Havabulut, Gökay. *Terörizmin Değişen Yönü ve El-Kâide'nin Sosyo-Kültürel Yorumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

- Huntington, Samuel. *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan-Cem Soydemir. İstanbul: Okuyan, 2005.
- İbn Ebü'l-İz, Ebü'l-Hasen Sadrüddîn Alî b. Alâiddîn Alî b. Muhammed ed-Dımaşkî, *Şerhu'l-'Aķıdeti't-Taķāviyye*, thk. Abdulmuhsin et-Türkî- Şuayb el-Arnaut. y.y., ts.
- İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed b. Mukerrem. *Lisânü'l-'Arab*. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1119.
- İbn Receb, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed. *Fazlü 'ilmi's-selef 'alâ 'ilmi'l-halef*. çev. Züheyr eş-Şaviş. Beyrut: 2009.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî. *el-Fetva'l-Hameviyyetü'l-kübrâ*. Beyrut: y.y., ts.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî. *Der'u te'âruzi'l-'aķl ve'n-naķl*. thk. Muhammed Reşâd Sâlim. Riyad: y.y., 1991.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî. *Mecmû'u fetâvâ*. Riyad: Dâru 'Alemlil-Kütüb, 1991.
- İbn Warraq, Why I am Not a Muslim? New York: Prometheus Books, 1995.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb. *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Seyyid Keylanî, Mısır: y.y., ts.
- İşcan, Mehmet Zeki. *Seleflilik, İslâmi Köktencilik Tarihi Temelleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012.
- İşcan, Mehmet Zeki. "Tarih Boyunca Selefî Söylem". *Akademi İlahiyat/Gaziantep İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/1-2 (2015)*, 1-14.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Yeni İlmi Kelâm*, haz. Sabri Hizmetli. Ankara: Umran Yayınları, 1981.
- Karagöz, Mustafa. *Selefî Yorumlar Bağlamında Şenkiti ve Advau'l-Beyan Adlı Tefsiri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Karaman, M. Lütfullah. "Siyonizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/329-335. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Kaşânî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Kādî. *Tahrîru'l-maķâle fî şerhi risâleti'l-kayrevânî*. thk. el-Habîb b. Tâhir el-Medenî. Beyrut: Müessesetü'l-Meârif, 2008.
- Kellecioğlu, Özgür. *Psikopolitik Yönden İslamcı Fundamentalizmin İncelenmesi*. Ankara: Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Ana Bilim dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Kırbaşoğlu, Mehmet Hayri. "İslâm Düşünce Tarihinde Seleflik: Soruşturma II". *Akademi İlahiyat/Gaziantep İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/1-2 (2015)*, 325-329.
- Koca, Ferhat. "İslâm Düşünce Tarihinde Seleflik". *Akademi İlahiyat/Gaziantep İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/12 (2015)*, 15-70.
- Kocaoğlu, Canip. *Selefiliğin Ortaya Çıkışı ve Bölgesel Etkileri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Korkmaz, Sertaç Canalp. "Terörün Propagandası: DEAŞ Terör Örgütü ve Konstantiniyye Dergisi", *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Dergisi*. Rapor No: 204 (Ağustos 2016), 10. Erişim 27 Nisan 2019. <https://orsam.org.tr/tr/terorun-propagandasi-daes-terror-orgutu-ve-konstantiniyye-dergisi>
- Kubat, Mehmet. "el-Malâtî ve Seleflik". *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi 9/3. (2009)*, 227-255.
- Kubat, Mehmet. "Selefîyye ile Neo-Selefiliğin Kesişen ve Ayrışan Yönleri". *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 6/2 (2017)*, 124-141.
- Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâl*. haz. Hayrettin Karaman vd. Ankara: TDV Yayınları 1997.
- Kutlu, Sönmez. "İslâm Düşüncesinde Gelenekçi Din Söyleminin Analizi". *İslâmiyet 10/3 (2007)*, 21-32.
- Kutlu, Sönmez. *Çağdaş İslâmi Akımlar*. Ankara: 2014.
- Kutlu, Sönmez. "Kökencilik ve Tezahürleri". sonmezkutlu.net. Erişim 15 Mart 2022.

- <http://www.sonmezcutlu.net/?pnum=111&pt=K%C3%B6kencilik+ve+Tezah%C3%BCrler>
Manjî, Irshad. *The Trouble With Islam Today: A Muslim's Call for Refirm in Her Faith*. New York: St. Martin's Griffin, 2003.
- Meğrâvî, Muhammed b. Abdurrahman. *el-Mufessirûn beyne't-te'vil ve'l-isbât fi âyâtî's-sıfat*. Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 1999.
- Mısırî, Ebü'l-Hasen Alî b. Hâlef. *Kifâyetü't-talibi'r-Rabbânî 'alâ risâleti ibn ebî Zeyd el-kayrevânî*. thk. Ahmed Hamdi İmam. Kahire: Matba'atü'l-Medenî, 1987.
- Mohammadi, Abdullah. "Afganistan'da Dini Köktencilüğün Sosyolojik Alt Yapısı". *Toplum Bilimleri Dergisi*. 10/19 (2016), 67-82.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî. *Şahîh-i müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi Kütübî'l- 'Arabî, 1991.
- Onat, Hasan. "İslâm Ortak Paydasını Kaybetmiş Müslümanların Açmazı: Şii-Selefi Kutuplaşması". *Akademi İlahiyat/Gaziantep İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/1-2* (2015), 107-128.
- Öz, Mustafa. "Muhammed b. Abdülvehhâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/492-494. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Özervarlı M. Sait. "Selefiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/399-402. İstanbul: TDV Yayınları 2012.
- Öztürk, Mustafa. *Tefsîr Tarihi Araştırmaları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Rizk, Charles. *Entre l'Islam et l'Arabisme*, Les Arabes jusqu'en 1945. Paris: Albin Michel, 1983.
- Roy, Olivier. *Siyasal İslâmın İflası*. çev. Cüneyt Akalın. İstanbul: Metis Yayınları, 1994.
- Seffârîni, Ebü'l-Avn Muhammed b. Ahmed el-Eserî el-Hanbelî. *Levâmî'u'l-envârî'l-behiyye ve sevâtî'u'l-esrârî'l-eseriyye*. Dımeşk: Müessetü'l-Hafikin, 1982.
- Sinanoğlu, Mustafa. "İman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 22/212-214*. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Sinanoğlu, Mustafa, "İslâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 23/1-2*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Sirâcî, Kerîm. *el-Ususü'd-dîniyye li'l-itticâhâtî's-Selefiyye*. Beyrut: Dâru's-Selâm, 2010.
- Sönmez, Vecihi. "Selef Düşüncesinin Tarihi Arkapları ve Selefîlik". *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi 9-10* (2010), 175-176.
- Subaşı, Necdet. "Fundamentalizm İslâm ve Hayat". [necdetsubasi.com](https://www.necdetsubasi.com). Erişim 14 Mart 2022. <https://www.necdetsubasi.com/calismalar/makale/125-fundamentalizm-islam-ve-hayat>.
- Şahin, Hanefî. "İhya İslah Hareketleri ve Selefîlik İrtibatı". *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları 9/1* (2016), 1-37.
- Şahin, Hanifî. *Olgu ile Algı Arasında İbn Teymiyye*. İstanbul: Mana Yayınları, 2021.
- Şahin, Hanifî. Dabîq Dergisi Bağlamında İŞİD'in Şiîlik Algısı/The Shia Perception of ISIS in the Context of Dabîq Magazine, *Turkish Journal of Shiite Studies/Şiîlik Araştırmaları (e-Dergi) 1/2*, (2019), 183-214.
- Topaloğlu, Bekir. *Kelâm İlmine Giriş*. İstanbul: Damla Yayınları, 2007.
- Topçu, Elif. *Akide ve İdeoloji Bağlamında Çağdaş Selefîlik*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Toprak, Mehmet Şakir. *Selef İnanç Sisteminin Günümüze Etkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Kelâm Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Tunç, Mazhar. *Çağdaş Selefîye ve Hadîs (Suûdi Arabistan Örneği)*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Uludağ, Süleyman. *İslâm Düşüncesinin Yapısı, Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.

- Uyanık, Mevlüt - Acımamatov, Zaylabidin. "Selefi ve Felsefi Üslup: Teori ve Pratik Uyumsuzluğu Üzerine İç Asya Merkezli Bir Okuma". *Tarihte ve Günümüzde Selefilik Sempozyumu*. ed. Ahmet Kavas. 357-407. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Vatandaş, Selim. "İŞİD ve Türkiye'de İŞİD Tartışmaları". *Bilgi Analiz Dergisi* (2015), 1-24.
- Whelan, Richard. *el-Kâidecilik İslâm'a Tehdit Dünya'ya Tehdit*. çev. Bayram Sinkaya vd. İstanbul: Platin Yayınları, 2006.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Ehl-i Bid'at". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 10/501-505. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Tekfir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 40/350-356. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Yayla, Atilla. *Siyasi Düşünce Sözlüğü*. Ankara: Liberte Yayınları, 2003.
- YŞ, Yeni Şafak Gazetesi. "İslâm Dünyasının Püsküllü Belası Neo Selefiler". Erişim 28 Temmuz 2021. <http://www.yenisafak.com/yazarlar/>
- Yeşilyurt, Temel. "İslam, İman ve Fundamentalizm" *Kelam Araştırmaları* 2/2 (2004), 83-94.
- Yıldırım, Ramazan. "Arap Baharı ve Sonrasında Selefilik -Mısır Örneği-". *İlahiyat Akademi/Gaziantep İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1-2 (2015), 263-282.
- Yılmaz, Muhammet. *Mısır'da Yeni Mu'tezile ve Yeni Selefi Hareketler: 20. Yüzyılda İtikadi-Siyasi Bir Karşılaştırma*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Yılmaz, Mustafa Selim. "İslâmi Düşünce Tarihinde Bir Anlama Biçimi Olarak Selefilik Üzerine Bir Deneme". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3/3 (2014), 532-553.